

De fortmanoeuvres in 1883.

Zoowel door het grootere aantal troepen, dat aan de manoeuvres in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie dit jaar heeft deelgenomen, als door het uitgestrekter deel der linie dat bezet werd, zijn de fortoefeningen van 1883 belangrijker te noemen dan die in de jaren 1881 en 1882 gehouden.

Doch ook door den aard van de bezette terreinstrook mogen de in 1883 in het Noordelijk deel der Nieuwe Hollandsche Waterlinie gehouden manoeuvres, aanspraak maken op groote belangstelling. Het terrein toch waar de oefeningen plaats hadden was in den omtrek der bezette forten vrij open en bloot en bestond voor een deel uit uitgestrekte uitgeveende plassen, waardoor slechts enkele begaanbare wegen loopen, zooals zulks bij gestelde inondatie, hoewel eenigszins in mindere mate, ook het geval zoude zijn.

Het algemeene denkbeeld der manoeuvre werd vooraf ongeveer als volgt aan de beide partijen bekend gemaakt:

Een oostelijke vijand doet met groote overmacht een aanval op Nederland; het Nederlandsche veldleger is in hoofdzaak achter de liniën teruggetrokken; de Nieuwe Hollandsche Waterlinie is door den aanvaller berend en afgesloten.

Te Hilversum is het hoofdkwartier van een vijandelijk legerkorps gevestigd; aldaar bevindt zich tevens één infanteriedivisie met de korpsartillerie; ongeveer één infanteriebrigade met de artillerie der ééne divisie bedreigt Naarden, en wordt na den val dier vesting te Naarden—Bussum gelegerd. Te Maartensdijk c. a. bevindt zich eveneens ongeveer een infanteriebrigade met de artillerie der andere divisie. Zoodra de verdediger tot in de linie zal zijn teruggedrongen, detacheert de brigade te Naarden—Bussum een macht van zekere sterkte naar Muiderberg, de divisie te Hilversum eenige bataljons infanterie en eenige batterijen veldartillerie naar 's Graveland.

Door den verdediger zijn bezet: het kasteel van en de westbatterij bij Muiden, de forten Uitermeer, Hinderdam, Kijkuit, Spion en Tienhoven. Als bewakingstroepen tusschen, en in den aanvang ook vóór de forten, beschikt de verdediger over eenige bataljons infanterie en eenige batterijen veldartillerie.

Er wordt aangenomen dat die bewakingstroepen Muiderberg bezet hebben met 1 of 2 bataljons infanterie, terwijl er tevens eenige vestingartillerie aldaar beschikbaar is ter bediening van het in batterij gebrachte geschut. De stad Muiden en Weesp worden als open plaatsen aan de Vecht beschouwd zonder verdedigingswerken van permanenten aard, terwijl ook het fort Nieuwersluis als niet bestaande wordt gerekend. Zoowel Muiden als Weesp, benevens de aan de Vecht gelegen dorpen Nederhorst den Berg, Vreeland, Loenen, Nieuwersluis en Breukelen worden tijdelijk versterkt gedacht. Al die plaatsen krijgen één of twee compagnieën infanterie ter bezetting; die compagnieën detacheren naar de vóór de forten in de inundatie gelegen dorpen Ankeveen, Kortenhoef, Oud-Loosdrecht, Breukelenveen en Tienhoven. Eenige bataljons infanterie van het veldleger worden meer achterwaarts te Abkoude enz. in reserve gedacht.

Van de batterijen veldartillerie wordt in elk der bovengenoemde tijdelijk versterkte plaatsen aan de Vecht één sectie gedetacheerd, het overige is in reserve te Abkoude, Baambrugge, Loenersloot en Ruwiel.

Het is duidelijk dat al de hier genoemde troepen slechts gemarkeerd konden worden door eenige compagnieën infanterie (1) en eenige sectiën veldartillerie.

Aan de zijde der verdedigers waren daartoe beschikbaar 2 bataljons infanterie elk van 3 compagnieën en 1 batterij veldartillerie van 4 sectiën.

Aan de zijde des aanvallers waren tot hetzelfde doel beschikbaar 2 bataljons infanterie elk van 5 compagnieën en 2 batterijen veldartillerie elk van 4 sectiën.

Evenals de bezette forten in een Noorder- en een Zuidergroep waren verdeeld met Weesp en Nieuwersluis als hoofdkwartier der groepscommandanten, evenzoo waren de bewakingstroepen in twee deelen gesplitst, elk onder een eigen commandant in elk der beide groepen; de commandanten dier bewakingstroepen hadden hunne hoofdkwartieren te Weesp en te Loenen (2).

De grens der beide groepen werd gevormd door de op de manoeuvreerkaart (stafkaart) aangegeven parallel van 52° 15', die ongeveer midden door het, eerst onlangs drooggemaakte, Horstermeer loopt. Tot de Noordergroep behoorden dus de Westbatterij, het kasteel van Muiden, Uitermeer en Hinderdam; tot de Zuidergroep de forten Kijkuit, Spion en Tienhoven.

Om de bezetting van Muiderberg niet te gering te maken was in den aanvang de sterkte der bewakingstroepen in de Noordergroep 4 compagnieën infanterie (2 te Muiderberg, 1 te Muiden en 1 te Nederhorst den Berg (3))

(1) De compagnie infanterie was sterk 4 officieren, 8 onderofficieren, 8 korporaa's, 3 tamboers of hoornblazers, 160 soldaten, 1 hospitaalsoldaat, 1 waschvrouw en 1 compagnieskar bespannen met 1 paard, waarbij als geleider 1 treinsoldaat.

(2) Nieuwersluis ware de aangewezen plaats geweest voor het hoofdkwartier van den commandant der bewakingstroepen in de Zuidergroep, doch met het oog op de moeilijkheid van de in-kwartiering van twee hoofdkwartieren aldaar, is zulks niet geschied.

(3) De helft dezer compagnie moest, wegens gebrek aan kwartieren, te Nigtevecht worden onderdak gebracht; ter verbinding van Nigtevecht met Nederhorst den Berg was een door pontonniers geslagen en bediende reepont in de Oude Vecht aanwezig.

en 3 sectiën veldartillerie (1 te Muiderberg, 1 te Muiden en 1 te Weesp). De sectie veldartillerie te Muiderberg stelde vestingartillerie voor.

De overige 2 compagnieën infanterie en 1 sectie veldartillerie waren in de Zuidergroep en wel 1 compagnie te Loenen en Nieuwersluis, 1 compagnie te Breukelen en de sectie veldartillerie te Ruwiel.

Later, nadat Muiderberg in handen van den aanvaller was overgegaan, werden de bewakingstroepen gelijkelijk over de twee groepen verdeeld en wel te Muiden, te Weesp, te Nederhorst den Berg, te Vreeland, te Loenen-Nieuwersluis en te Breukelen elk 1 compagnie infanterie; te Weesp, Abkoude, Loenersloot en Ruwiel elk 1 sectie veldartillerie. De compagnie bestemd voor Vreeland, lag om inkwatieringsbezwaren niet aldaar, doch te Baambrugge gekantonneerd.

Van de 10 compagnieën infanterie des aanvallers waren er 4 te Naarden en in het Ronduit gekazerneerd (hiervan bezetten later 2 compagnieën Muiderberg), 1 lag in een tentenbivak ten noordoosten van 's Graveland, 2 in een tentenbivak tusschen Hilversum en Nieuw-Loosdrecht, 1 ingekwartierd te 's Graveland, 1 in noodkwartieren te Nieuw-Loosdrecht en 1 in noodkwartieren te Westbroek. Van de 8 sectiën veldartillerie waren er 2 te Naarden, 2 te Bussum, 2 te Hilversum, 1 te Nieuw-Loosdrecht en 1 te Achttienhoven ingekwartierd.

De compagnieën van hetzelfde bataljon en de sectiën derzelfde batterij wisselden zoowel bij den aanvaller als bij den verdediger onderling meermalen van verblijf, vooral met het doel om aan de officieren en het verdere kader gelegenheid te geven veel terreinkennis op te doen.

Het hoofdkwartier van den commandant der aanvalstroepen was te 's Graveland gevestigd. Het hoofdkwartier van den leider der oefeningen bevond zich te Vreeland; voor zooveel noodig trad de leider ook op als commandant der Nieuwe Hollandsche Waterlinie.

De sterkte der bezettingen van de Westbatterij, van het kasteel van Muiden en van het fort Uitermeer bedroegen ongeveer 60, 121 en 231 hoofden; die der forten Hinderdam, Kijkuit, Spion en Tienhoven elk ongeveer 70 hoofden.

Vreeland was telegraphisch verbonden met 's Graveland, Weesp en Nieuwersluis; eveneens Weesp met het kasteel van Muiden, Uitermeer en Hinderdam; Nieuwersluis met de forten Kijkuit, Spion en Tienhoven; terwijl de veldtelegraafbrigade des aanvallers, behalve voor de reeds genoemde verbinding van Vreeland met 's Graveland, ook zorgde voor de telegraphische verbinding van laatstgenoemd hoofdkwartier met Naarden en met het tentenbivak bij Nieuw-Loosdrecht. Muiderberg was eerst optisch met Muiden en telephonisch met Uitermeer verbonden, later toen het door den aanvaller was bezet, geschieden beide soorten van verbindingen met Naarden.

Bij de aanvallende partij was buitendien ingedeeld één compagnie pontonniers (gelegerd in een tentenbivak bij het gemeentehuis van Nieuw-Loos-

drecht) met de noodige pontons om te trachten, tusschen de forten door, troepen over de plassen naar de keel der forten of naar den rechter-Vechtoever te brengen.

Om dit te beletten waren op de plassen uitleggers (1) gestationneerd, elk bewapend met een kanon van 8 cM. A. op veldaffuit en elk voorzien van een vlet tot het doen van patrouilledienst te water. Behalve de noodige kanonniers ter bediening van den vuurmond en één geweerdragende per vlet, was voor elken uitlegger (er waren er in 't geheel zes) een detachement torpedisten ter sterkte van 1 onderofficier of korporaal en 8 torpedisten ingedeeld. De torpedisten deden eenvoudig den dienst van varenslieden en hadden met torpedo's niets te maken.

Uit het voorgaande blijkt de sterkte en indeeling der troepen, die in de laatste helft der maand Augustus en in de eerste helft der maand September aan de fortoefeningen deelnamen.

Den 20sten Augustus werden de forten bezet, terwijl eerst den 27sten Augustus de eigenlijke vijandelijkheden tusschen de twee partijen begonnen. Niettegenstaande dat kwamen den 22sten Augustus de infanterie der bewakingstroepen, de pontonniers en de torpedisten op hunne bestemming aan; evenzoo den 24sten Augustus de infanterie der aanvalstroepen, benevens de veldartillerie der beide partijen.

De tijd vóór den 27sten Augustus werd door de fortbezettingen besteed aan het in staat van verdediging brengen der sterkten, aan oefening in den veiligheidsdienst zoowel in als buiten de forten, gepaard aan het verkrijgen van terreinkennis. De bewakings- en aanvalstroepen gebruikten dien tijd tot het bekend worden met het terrein, hetgeen vooral voor de pontonniers en de torpedisten zeer noodzakelijk was, om later niet tusschen al die stukken en brokken land in de plassen te verdwalen. Verder werden de bewakings- en aanvalstroepen in den voorpostendienst en in de bezetting van dorpen en terreindeelen groefend.

Al dadelijk deed zich de vraag voor: »wie commandeert in de groep, de groepscommandant of de commandant der bewakingstroepen" of wel: »is de oudste der beide autoriteiten commandant in de groep"? Het laatste is volgens de militaire hiërarchie en geeft alleen dan tot moeilijkheden aanleiding indien — zooals toevallig juist in de beide bezette groepen het geval was — de commandant der bewakingstroepen hooger of ouder in rang is dan de groepscommandant. De groepscommandant toch is de persoon, die, reeds in vredetijd tot zijn commando aangewezen, geheel op de hoogte is, of ten minste moet zijn, van het terrein, de hulpbronnen, de verdedigbaarheid, de sterkere en zwakkere gedeelten enz. van zijn groep. De commandant der

(1) Zie Kromhout, Vademecum voor Officieren, bladz. 276 en plaat CXX en CXXI.

bewakingstroepen komt, zooals nu ons leger is georganiseerd, onvoorbereid op een terrein, waarin hij óf door een overmachtigen aanvaller is terugge-
worpen, of waarop hij, in het gunstigste geval, vrijwillig bijtijds is teruggegaan.
Het beste ware nog onder de tegenwoordige omstandigheden dat de commandanten, belast met de bewaking van het terrein tusschen de forten eener groep, als zij hooger of ouder in rang waren dan de groepscommandant, hun commando overgaven aan den op hen in rang volgende officier, zoodanig dat de groepscommandant in zijn groep de hoogste of oudste in rang blijft. Hiertegen kan bij ons te lande weinig of geen bezwaar bestaan, daar de bataljons bewakingstroepen toch meestal in compagnieën gesplitst moeten worden, die veelal elk afzonderlijk moeten ageeren, hiertoe door het polderterrein gedwongen. De op die wijze beschikbaar komende hoofdofficieren, vinden zeker wel een zeer nuttigen werkkring als commandanten van nieuw te formeeren korpsen (schutterijen enz.). Bij de fortmanoeuvres, waarbij geen nieuwe korpsen werden geformeerd, was omtrent de verhouding der groepscommandanten tot de commandanten der bewakingstroepen in de groepen voorgeschreven: dat beide commandanten steeds in overleg met elkander moesten handelen en dat daar waar verschil van gevoelen mocht bestaan, en de bevelen van den liniecommandant niet konden worden ingewonnen, de hoogste of oudste in rang moest beslissen.

In elke groep zijn op deze wijze 2 verschillende bevelhebbers, hetgeen de bevelvoering voor den liniecommandant, die in werkelijkheid wel te Utrecht zijn hoofdkwartier zal hebben, niet weinig bemoeilijkt. Twee schippers op één schip gaat misschien als het schip aan den wal is gemeerd, maar zeker niet in volle zee. Evenzoo is het mogelijk dat het in vreedstijd bij de oefeningen met twee commandanten in dezelfde groep goed gaat; in oorlogstijd kan het onmogelijk goed gaan.

Een andere moeilijkheid zal zich eveneens in oorlogstijd voordoen; namelijk de verhouding tusschen de linie-, de groeps- en de fortcommandanten, waarin de *Instructie voor vesting- en fortcommandanten* volstrekt niet voorziet. Volgens die Instructie is in oorlogstijd de vesting- of fortcommandant de eenige verantwoordelijke persoon en is er geen sprake van linie- of groepscommandant. In vreedstijd bij de oefeningen wordt in een en ander door een uit te vaardigen instructie voorzien; doch zulk een instructie heeft in oorlogstijd, wanneer men als vesting- of fortcommandant met zijn eigen hoofd voor de veiligheid van de toevertrouwde sterkte instaat, zeker geen bindende kracht.

Evenals de beide vorige jaren, doch zooals reeds is gezegd in veel mindere mate, belemmerden de niet opgeruimde terreinvoorwerpen het gezicht uit de forten en van de achter de forten gelegen tweede linie (de Vecht met hare kaden) op het voorgelegen terrein. Door de onbegaanbaarheid van dat terrein, voor een groot deel ook in vreedstijd, waardoor men geheel tot de wegen was beperkt, die slechts nauwe accessen tot de linie vormen, moest met betrekkelijk kleine troependeelen worden geageerd. De onderbevelhebbers

zoowel van de bewakings- als van de aanvalstroepen, hadden daardoor veel meer gelegenheid zelfstandig op te treden, dan zulks bij de zoogenaamde groote najaarsmanoeuvres het geval is.

Die zelfstandigheid moest echter, vooral voor de aanvalstroepen, in zoover aan banden worden gelegd, dat aan hen zonder in détails te treden hunne taak vooraf werd voorgeschreven. De oefening van den verdediger, zoowel van de bezetting- als van de bewakingstroepen was hoofdzaak; de aanvalstroepen dienden meer als hulpmiddel om de andere troepen te kunnen oefenen. Zoo werd de waakzaamheid der bewakingstroepen aanhoudend als 't ware beproefd door het doen van aanvallen, van verkeeringen enz. door kleine afdeelingen der aanvalstroepen. Evenzoo had het verrassend optreden des nachts van afdeelingen der aanvalstroepen in de onmiddellijke nabijheid der forten ten doel de bezettingen dier forten te oefenen in het bezetten van de aangewezen posten zonder verwarring bij onverwacht alarm; waarbij tevens de fortcommandant in de noodzakelijkheid gebracht werd, na kort beraad naar gelang van de omstandigheden een kort besluit te nemen en ter uitvoering daarvan kalm en snel de noodige bevelen te geven.

Om echter de forten onverwacht zoo dicht te kunnen naderen is het noodzakelijk aan de door die forten op de accessen vooruitgeschoven posten het zwijgen op te leggen; geven toch die posten bijtijds vuur dan is het fort reeds geheel en al gealarmeerd als de vijand eerst in de onmiddellijke nabijheid komt, en de oefening dient juist om te zien of de fortcommandant en bezetting ook op het alleronverwachts weten wat te doen, ook in de duisternis en onder verschillende omstandigheden. Het is geheel wat anders gewekt te worden door 't vijandelijk geweervuur in de onmiddellijke nabijheid, dan bijtijds gewaarschuwd de noodige maatregelen tegen een aanval te nemen.

Bij vredesoefeningen is moeilijk een ander middel te bedenken, dan het doen zwijgen der vooruitgeschoven posten op bevel van officieren van het hoofdkwartier van den leider der oefeningen, om den fortcommandanten te leeren, niet bepaald op die posten te vertrouwen. In oorlogstijd toch kunnen die posten door vermoeienis overmand door den vijand overrompeld zijn, zonder vuur te hebben kunnen geven. Wil men dit middel niet, waarbij schildwachten iemand anders dan de korporaal van aflossing moeten gehoorzamen, dan schiet er niets anders over dan alle veiligheidsmaatregelen buiten de forten te verbieden en het is de vraag of dit middel niet erger is dan de bedoelde kwaal.

Om de bevelvoering bij de aanvalstroepen met het oog op de groote uitgestrektheid van het bezette terrein (van de Zuiderzee bij Naarden tot Westbroek ongeveer 18 kilometer) te vergemakkelijken, was dit terrein door den bevelhebber dier troepen in vier deelen of insluitingsvakken verdeeld; waarin het bevel werd gevoerd door den hoogsten of oudsten in rang zijnden officier der in dat vak aanwezige aanvalstroepen.

De groote te doorloopen afstanden, zoowel bij verdediger als aanvaller, leverden, met het oog op het betrekkelijk gering getal beschikbare bereden ordonnansen, eenige moeilijkheden op, die echter tot geen overwegende bezwaren aanleiding hebben gegeven, daar des noodig de veldartillerie in dien dienst de behulpzame hand bood.

Alvorens een overzicht te geven van de eigenlijke manoeuvres van 27 Augustus tot 7 September zij hier opgemerkt dat de aanvallen op en de uitvallen uit de linie, die op klaarlichten dag plaats hadden om de troepen door aanhoudende nachtmarschen niet te veel en onnut te vermoeien, in de werkelijkheid geheel of ten deele in de duisternis, b.v. bij het aanbreken van den dag zouden plaats hebben. Zulks was uitdrukkelijk vermeld in de aan de commandanten der groepen, der bewakingstroepen en der aanvalstroepen vooraf gegeven instructiën.

De grootere manoeuvres, aanvallen op en uitvallen uit de linie, die over dag plaats hadden en waaromheen zich als 't ware de overige kleinere aanvallen en uitvallen en andere oefeningen groepeerden, waren negen in getal.

1°. Maandag morgen 27 Augustus waren behalve Muiderberg de in de inondatie gelegen dorpen Ankeveen, Kortenhoef, Oud-Loosdrecht, Breukelenveen en Tienhoven door de bewakingstroepen van den verdediger bezet. In die dorpen bleef de eerste dagen voortdurend $\frac{1}{4}$ deel dier troepen, terwijl elken morgen (wanneer er geen rustdag was) dat vierde deel door de overige troepen werd versterkt, voor zoover deze niet meer achterwaarts in reserve bleven. Gebrek aan behoorlijk onderkomen in genoemde dorpen was oorzaak dat men er slechts een gedeelte der noodige bezetting voortdurend kon doen verblijven.

Om Muiderberg dadelijk in eerste linie te kunnen brengen, moest worden aangenomen dat Naarden in handen des vijands was gevallen, en werd dit bepaald op Maandag morgen 27 Augustus. De aanvaller moest daarop onmiddellijk trachten zich van Muiderberg meester te maken en tevens door een schijnaanval of gewelddadige verkenning de bezetting van Ankeveen aan dat dorp binden, opdat deze den aanval op Muiderberg niet in de flank zoude nemen. Door een hevig geschut- en geweervuur op de wallen van Naarden werd de commandant van Muiderberg als 't ware gewaarschuwd dat het te Naarden niet richtig was; welk vermoeden weldra door het stooten zijner patrouilles op de vooruitrukkende vijandelijke colonnes tot zekerheid werd. Ondersteund door het vuur der veldartillerie rukten die colonnes langs de drie eenige op Muiderberg aanlopende accessen: het strand, den zeedijk en den straatweg van Naarden naar Muiden voorwaarts, terwijl te gelijktijd Ankeveen langs de drie op dat langgestrekte dorp aanlopende wegen ernstig bedreigd werd.

De aanval op Muiderberg mislukte, niet alleen doordat de aanvaller aldaar op ongeschokte troepen stuitte, doch ook doordat de zeemacht des ver-

dedigers, voorgesteld door Z. M. stoomkanonneerbooten *Vos* en *Das*, meester op de Zuiderzee was en de aanvaller door haar vuur in de flank nam.

Aan de bewakingstroepen der Zuidelijke groep — zooals vroeger vermeld is, in dit tijdperk der manoeuvres slechts 2 compagnieën infanterie en 1 sectie artillerie sterk — was door den liniecommandant gelast des morgens een verkenning te doen van de vermoedelijk door den vijand bezette dorpen 's Graveland en Nieuw-Loosdrecht. Deze verkenning gaf het resultaat, dat beide dorpen sterk door infanterie en artillerie bezet en in staat van verdediging gebracht werden bevonden.

Dadelijk nadat Naarden in handen des aanvallers was geraakt, begon de aan dien aanvaller toegevoegde vestingartillerie (één compagnie ter sterkte van 173 hoofden) eenig geschut op de wallen van het Ronduit en van de beide werken aan de Karnemelksloot om te keeren. In elk der drie genoemde werken werden twee kanonnen van 12 cM. L. A. en buitendien in het bastion Nieuw-Molen van de vesting Naarden twee kanonnen van 15 cM. L. A. in batterij gebracht. Al deze vuurmonden waren bestemd om op Muiderberg en op het fort Uitermeer te vuren. De kapitein commandant dier compagnie vestingartillerie had in last de vuurmonden niet eenvoudig op de beddingen om te keeren, doch ze zoodanig te verplaatsen dat goede uitwerking tegen de genoemde doelen met eigen dekking vereenigd was.

2°. Dinsdag morgen 28 Augustus deed de aanvaller een gewelddadige verkenning van de door de bewakingstroepen bezette dorpen Ankeveen, Oud-Loosdrecht, Breukelenveen en Tienhoven, voorbereid door het vuur van al het veldgeschut. De door betrekkelijke overmacht ondernomen aanval had ten gevolge dat de eerstgenoemde drie dorpen tijdelijk door den verdediger moesten worden ontruimd. Het vuur der forten Uitermeer en Hinderdam op Ankeveen, van Kijkuit en Spion op Oud-Loosdrecht en van het fort Tienhoven op Breukelenveen, gevolgd door een tegenaanval der bewakingstroepen was echter oorzaak, dat de aanvaller niet alleen niet verder kon doordringen, doch ook dat de verloren stellingen weder door de bewakingstroepen werden hernomen. De aanval op het dorp Tienhoven was niet doorgezet en dit dorp in de macht des verdedigers gebleven. Bij den aanval op Oud-Loosdrecht zakte een halve compagnie (80 man) des aanvallers in gekoppelde pontons de Drecht af en landde op den hoek van de Bloklaan, waar zij zich vereenigde met de troepen die Oud-Loosdrecht hadden vermeesterd; met die troepen moest zij echter voor het geschutvuur en den tegenaanval des verdedigers wijken.

3°. Volgens ingekomen berichten werd in den morgen van Woensdag 29 Augustus een hernieuwde aanval op Ankeveen verwacht; op last van den liniecommandant was dat dorp vrij sterk door de bewakingstroepen bezet en daardoor wellicht Muiderberg niet voldoende van troepen voorzien. Reeds te 8 uur in den ochtend begon het vijandelijke vestinggeschut van de wallen van Naarden en nevenliggende werken het vuur te openen op Muiderberg

en Uitermeer; hierbij voegde zich om 9 uur het vuur der veldartillerie op Muiderberg. Onder bescherming van dat vuur rukten de sterke vijandelijke colonnes voorwaarts, gedekt op de rechterflank door de Zuiderzee, op de linkerflank door een colonne die den Keverdijk volgde en op de Noordwest-Naarder-meerkade een opnamestelling innam ter dekking van een mogelijken terugtocht der aanvalscolonne. De vrij zwakke bezetting van Muiderberg kon, geteisterd door het hevige artillerievuur, niet voldoende weerstand bieden aan den schok der aanvalscolones en ontruimde bijtijds de stelling om meer achterwaarts zich te verzamelen en de opgeroepen reserves in te wachten. Zoowel Muiden als Uitermeer, benevens de middellerwyl naderbij gekomen stoomkanonneerbooten des verdedigers op de Zuiderzee, namen nu Muiderberg duchtig onder vuur; vooral de in de flank inkomende zware granaten van het marinegeschut maakten die stelling vrij spoedig onhoudbaar en nu ontruimde op zijn beurt de aanvaller weder de veroverde stelling, die door de oprukkende bewakingstroepen opnieuw werd bezet.

Een deel der bewakingstroepen van de Zuidergroep deed des morgens een verkenning van het dorp Westbroek, doch vond dit door artillerie en infanterie des aanvallers bezet.

4. Vrijdag 31 Augustus werd aangenomen dat de vijandelijke marine meester op de Zuiderzee was geworden, en daarmee was het lot van Muiderberg beslist; bij het hevige vuur toch der vestingartillerie van de wallen van Naarden en van dat der vijandelijke veldartillerie, voegde zich nu dat van 's vijands oorlogsbodems, die de stelling te Muiderberg in de flank namen. Hierbij geraakten die schepen, doordat zij te veel westwaarts aanhielden in een vuurgevecht met de Westbatterij en het kasteel van Muiden en moesten daarvoor gedeeltelijk terugwijken. Om 8 uur 's morgens was het vijandelijke vuur begonnen; om 10 uur rukten langs het strand, langs de zeedijk en langs den straatweg elk één compagnie infanterie (elk een bataljon voorstellende) voorwaarts, en bereikten, van elke dekking, van elke bocht in den dijk gebruik makende, langzamerhand den hardnekkig verdedigden rand van Muiderberg; voet voor voet werd die stelling verdedigd, doch eindelijk moest de bezetting wijken en werd de vijand voor goed van het driemaal aangevallen Muiderberg meester.

In het Zuiden was de aanvaller minder gelukkig; hoewel hij toch een oogenblik meester van Breukelenveen werd, zoo kon hij bij Tienhoven niet doordringen en kon hij Breukelenveen onder het hevige vuur der forten Spion en Tienhoven niet bezet houden.

Reeds Donderdag 30 Augustus was de infanterie en de veldartillerie der bewakingstroepen gelijkelijk verdeeld over de beide groepen, terwijl na den val van Muiderberg het hoofdkwartier van den commandant der bewakingsgroep in de Noordergroep van Muiderberg naar Weesp werd overgebracht. Eigenlijk had dit hoofdkwartier steeds te Weesp gevestigd moeten zijn, en had Muiderberg een afzonderlijken commandant moeten hebben; daar er

echter slechts één hoofdofficier bij de bewakingstroepen van elke groep ingedeeld was, waren beide betrekkingen tijdelijk vereenigd geweest.

5°. Na den val van Muiderberg werd door den liniecommandant besloten, in de overige vooruitgeschoven stellingen geen sterken weerstand meer te bieden, doch bij een ernstigen aanval daarop, bijtijds, onder dekking van het vuur der forten, der uitleggers en van de veldartillerie der bewakingstroepen, terug te gaan.

Toen dan ook op Zaterdag 1 September des voormiddags te 9 uur van alle zijden sterke vijandelijke colonnes tegen de door het vuur der veldartillerie reeds zwaar geteisterde dorpen Ankeveen, Kortenhoef, Oud-Loosdrecht, Breukelenveen en Tienhoven oprukten, boden de bezettingen dier dorpen door hun vuur wel eenigen wederstand; doch ontruimden, onder een hevigen regen, die het uitzicht der forten en daardoor het den terugtocht dekkende vuur er van zeer belemmerde, bijtijds de bezette stellingen. Om 10½ uur was de aanvaller op alle punten meester van de ontruimde dorpen; de bewakingstroepen trokken achter de linie der forten terug; de aanvalstroepen zetten voorposten uit op de van de veroverde stellingen naar de linie loopende accessen. De aanvaller lag dus nu onmiddellijk vóór de linie en de manoeuvres der volgende week droegen daardoor een eenigszins ander karakter dan die van de nu afgelopen dagen.

6°. Op Maandag 3 September deed de vijand des morgens een aanval op de drie forten der Zuidergroep; de liniecommandant had tegelijkertijd aan den commandant van de bewakingstroepen der Noordergroep gelast met 2 compagnieën infanterie en 1 sectie veldartillerie Ankeveen te verkennen en dit dorp langs al de daarop aanlopende accessen te bedreigen; de andere compagnie infanterie hield voor de helft Weesp, voor de andere helft Muiden bezet.

Van de bewakingstroepen der Zuidergroep hielden één compagnie en één sectie veldartillerie, elk der dorpen Vreeland, Loenen—Nieuwersluis en Breukelen bezet.

Om 8½ uur des morgens openden 6 sectiën veldartillerie des aanvallers, die even zoo veel batterijen licht belegeringsgeschut voorstelden het vuur op de forten der Zuidergroep en te 9 uur stonden 5 compagnieën infanterie gereed, langs de accessen, op die forten aan te rukken. Er werd namelijk aangenomen dat het vuur der bovenbedoelde batterijen belegeringsgeschut reeds geruimen tijd had geduurd en dat de op het voorfront der drie forten (Kijkuit, Spion en Tienhoven) staande positievuurmonden tijdelijk te 9 uur buiten gevecht waren geraakt, terwijl ook de uitleggers zich geheel voor het overmachtig vuur der tegenpartij hadden moeten terugtrekken.

De fortcommandanten gaven hiervan telegraphisch bericht aan den groepscommandant te Nieuwersluis, die om hulp bij den commandant der bewakingstroepen vroeg. Deze zond, zonder de bezette dorpen te veel te ontblooten, de beschikbare infanterie benevens de sectiën veldartillerie ter hulp.

Die veldartillerie plaatste zich zooveel mogelijk eenigszins achter- en zijwaarts van de forten om in plaats van de tijdelijk gedemonteerde positievuurmonden vuur op de accessen, die op de forten aanloopen te kunnen brengen. De infanterie nam ten deele zijwaarts, ten deele onmiddellijk voorwaarts van de forten stelling, terwijl de infanteriebezetting zich in de op het bomvrije gebouw aanwezige tirailleurloopgraaf begaf.

Toen dan ook de vijandelijke aanvalscolonne de forten naderden, werden zij zoodanig onder vuur genomen, dat zij al spoedig, na een betrekkelijk kort vuurgevecht, de aanval moesten opgeven en op een veiligen terugtocht, onder dekking van het vuur van het bovenvermelde belegeringsgeschut, moesten bedacht zijn.

Het oorspronkelijke plan van den aanvaller was geweest om, met infanterie beladen, gekoppelde pontons te brengen in het Wijde Blik, in den Loenerveenschen polder en in den polder Breukelenveen. Tijdens den frontaanval langs de accessen moesten die pontons trachten tusschen de forten door te dringen en zoo den rechter-Vechtoever te bereiken. Deze onderneming, die zeker door het nog intacte remisegeschut der forten verijdeld zoude zijn, kon wegens het stormachtige weder niet doorgaan, daar de onstuimige golven der plassen gevaar voor den overtocht der beladen pontons opleverden.

De bewakingstroepen der Noordergroep, die te 9 uur 's morgens tegen Ankeveen oprukten, vonden dat dorp sterk bezet, niet alleen door infanterie, doch ook door veldartillerie, en keerden na het vuurgevecht eenigen tijd slepende te hebben gehouden, langzaam terug onder bescherming van het vuur der forten Uitermeer en Hinderdam, van dat van een uitlegger tusschen die beide forten in de Vecht geplaatst, van dat van een uitlegger aan de Goch (oostwaarts van Nederhorst den Berg) en van dat der sectie veldartillerie.

7°. De manoeuvre van Dinsdag morgen 4 September had in 't algemeen eenige overeenkomst met die van den vorigen dag, in zoover dat nu een aanval op de forten der Noordergroep (kasteel van Muiden, Uitermeer en Hinderdam) gepaard ging aan een verkenning door de bewakingstroepen der Zuidergroep van de door den vijand bezette dorpen Kortenhoef en Oud-Loosdrecht. Voor die verkenning werd beschikt over de drie compagnieën infanterie, na aftrek van de verdubbelde kantonnementswachten in de dorpen, en over twee sectiën veldartillerie; de opmarsch geschiedde langs de Kortenhoefsche Zuwe, langs de Alambertskade en langs de Bloklaan. De vijandelijke stelling werd door infanterie en artillerie sterk bezet gevonden en de terugtocht gedekt door het vuur der forten, der uitleggers en der beide sectiën veldartillerie.

De aanval op de forten der Noordergroep werd voorbereid door het vuur van 6 sectiën veldartillerie, evenveel batterijen belegeringsgeschut voorstellende, en door het vestinggeschut van de wallen van het Ronduit, van Naarden en van de werken aan de Karnemelksloot. Om 9 uur 's morgens werd weder aangenomen dat het frontvuur der forten en der uitleggers uit-

gedoofd was en rukten 6 compagnieën infanterie ten aanval vooruit. Van de bewakingstroepen der Noordergroep bevonden zich te Muiden, te Weesp en te Nederhorst den Berg elk één compagnie infanterie, te Weesp daarenboven nog 2 sectiën veldartillerie. Deze troepen snelden de bedreigde forten ter hulp, zoodat 's vijands aanval tot staan werd gebracht en hij onder dekking van het vuur van zijn vesting- en belegeringsgeschut den terugtocht moest aannemen.

8°. Donderdag morgen 6 September was door den liniecommandant een algemeenen uitval uit de linie (dat is uit beide groepen) gelast, ten einde te trachten de vijandelijke batterijen van licht belegeringsgeschut, die het den forten reeds geruimen tijd zeer lastig maakten te bereiken en onbruikbaar te maken.

Van die belegeringsbatterijen, voorgesteld door acht sectiën veldartillerie, vuurde er één op het kasteel van Muiden, één op fort Uitermeer, één op fort Hinderdam, twee op fort Kijkuit, twee op fort Spion en één op fort Tienhoven; in herinnering wordt gebracht dat het vestinggeschut op de wallen van Naarden en nevenliggende werken aan het bombardement der forten van de Noordergroep deelnam.

Om dat bombardement aan te geven, begon des morgens om 8 uur al het bovengenoemde geschut het vuur op de forten, hoewel aangenomen werd dat dit vuur al dagen lang had aangehouden. Op hetzelfde uur begon wederkeerig het geschut der forten, dat van de uitleggers en dat van de vier sectiën veldartillerie der bewakingstroepen de door den aanvaller bezette dorpen hevig te beschieten en rukten om 8½ uur van de bewakingstroepen op: tegen Muiderberg 1 compagnie, tegen Ankeveen 2 compagnieën, tegen Kortenhoef en Oud-Loosdrecht 2 compagnieën, en tegen Breukelenveen en Tienhoven 1 compagnie.

De stellingen van den vijand werden aangenomen zoodanig beschoten te zijn, dat het aan de uitvalscolonnen gelukte te Ankeveen, te Kortenhoef en te Oud-Loosdrecht zoover door te dringen dat vier der met belegeringsgeschut bewapende batterijen tijdelijk in haar handen vielen en onbruikbaar werden gemaakt. Middellerwijl waren de reserves des vijands uit Hilversum opgerukt ten tegenaanval en ontruimden nu de troepen die den uitval hadden verricht, ten deele vrijwillig, ten deele daartoe door 's vijands opdringen gedwongen, de veroverde stellingen, onder bescherming van het artillerievuur der forten, der uitleggers en der veldartillerie. Hoewel bij Muiderberg en bij Breukelenveen en Tienhoven een doordringen onmogelijk bleek en hoewel de veroverde stellingen slechts zeer kort in bezit waren gehouden, zoo mocht de uitval over 't algemeen als goed gelukt worden beschouwd, door het moreele en materiele nadeel den aanvaller der linie toegebracht.

9°. Om den nadeeligen moreelen indruk van den gelukten uitval te verzwakken, verdubbelde de aanvaller zijn vuur op de forten ook uit nieuwe geschutopstellingen, die aangenomen werden dat in den nacht van Donderdag 6 op Vrijdag 7 September gereedkwamen.

Om dat hevige bombardement te markeeren en toch niet te veel munitie te verbruiken werd door de 16 veldvuurmonden des aanvallers en door het vestinggeschut te en bij Naarden een langzaam, geregeld vuur op de forten der linie onderhouden van Donderdag avond 8 tot 10 uur. Dat vuur, hetwelk verondersteld werd den geheelen nacht hevig te zijn voortgezet, werd Vrijdag morgen om 4½ uur weder geopend zoolang zulks kon geschieden, zonder de om 5½ uur over de geheele linie tegen de forten oprukkende aanvalscolonnes te schaden.

Er werd aangenomen dat die algemeene aanval op de linie op Vrijdag morgen 7 Sept. in den zeer vroegen morgen, volgende op een donkeren nacht geschiedde, en dat onder begunstiging der duisternis de aanvalscolonnes de forten zeer dicht hadden kunnen naderen. Daar het werkelijk des nachts zeer donker was en men op de smalle wegen, aan weerszijden veelal van vaarten of diepe slooten voorzien, ongelukken, vooral met de paarden der veldartillerie, wilde vermijden, was het uur van den aanval iets later bepaald dan in de werkelijkheid zoude geschieden.

Aan de fortcommandanten was den vorigen avond bekend gemaakt dat zij zeer hevig werden beschoten en dat er geen patrouilles in het voorterrein konden en mochten worden afgezonden.

Donderdag avond zeer laat werd door den liniecommandant aan de groepscommandanten geseind dat er alle reden bestond om in den vroegen morgen van Vrijdag een algemeenen aanval op de linie te vreezen. Des nachts om 3½ uur werd aan de fortcommandanten telegraphisch medegedeeld dat het vuur van het positieggeschut der forten als nagenoeg uitgedoofd moest worden beschouwd.

De commandanten der bewakingstroepen hadden middellerwijl des nachts, in overleg met de groepscommandanten, de noodige maatregelen genomen om de bedreigde forten met infanterie en veldartillerie ter hulp te komen. Er was gelast dat één sectie veldartillerie bij elk der forten Uitermeer, Kijk-uit, Spion- en Tienhoven zich gereed moest houden om mogelijke aanvalscolonnes door haar vuur te overstelpen. De 6 compagnieën infanterie waren, zonder de bezette dorpen te ontblooten, respectievelijk ter beschikking van de 6 bedreigde forten gesteld en moesten in de nabijheid dier forten een voorloopige opstelling zoeken, buiten de spreiding van het op het fort gerichte artillerievuur des aanvallers. Die verschillende troependeelen der bewakingstroepen werden des nachts in hunne kantonnementen gealarmeerd en daarna naar hunne bestemmingen gedirigeerd.

Tot den aanval op Muiden was bestemd 1 compagnie, die uit Muiderberg langs den Zeedijk en den Gemeenen weg, en ½ compagnie die eveneens uit Muiderberg langs den straatweg van Naarden zoude oprukken. Uitermeer werd aangevallen door ½ compagnie die van Muiderberg langs de Goog en den Keverdijk en door 1 compagnie die van Ankeveen langs den straatweg aanrukte. Op Hinderdam rukte langs de Hollandsche kade en de Kees-Jan-

Toone kade $\frac{1}{2}$ compagnie van Ankeveen aan; de andere helft dier compagnie moest langs de Noorder-Horstermeerkade Overmeer trachten te bereiken. Deze troepen hadden gezamenlijk te Ankeveen 1 compagnie als reserve. Langs de Zuider-Horstermeerkade moest $\frac{1}{2}$ compagnie trachten hetzij Overmeer, hetzij Kijkuit aan te vallen; de andere helft dier compagnie werd bij den windmolen de Lelie in 10 twee aan twee gekoppelde pontons op 't Wijd-blik ingescheept. Langs de Kortenhoefsche Zuwe rukte het grootste deel eener compagnie op Kijkuit aan, het kleinste deel dierzelfde compagnie bedreigde langs de Alambertskade Vreeland. Langs de Bloklaan rukte $\frac{1}{2}$ compagnie op fort Spion aan, terwijl de andere helft dier compagnie op 10 twee aan twee gekoppelde pontons op de Loenerveensche polder was ingescheept. Deze troepen hadden te Oud-Loosdrecht bij de Turfschuren $\frac{1}{2}$ compagnie in reserve, waarvan de andere helft op 10 twee aan twee gekoppelde pontons op de polder Breukelenveen was ingescheept. Tot den aanval op het fort Tienhoven was 1 compagnie infanterie bestemd.

Al de op de accessen voortrukkende colonnes moesten zich des morgens om half zes op ongeveer 1000 M. afstand van de forten en stellingen des verdedigers bevinden en volgens de op elkander geregelde uurwerken der colonnecommandanten te gelijk op dat uur den aanval beginnen. De troepen in de gekoppelde pontons moesten, tijdens den aanval der colonnes in front over de accessen, trachten in de flank, of nog beter in den rug der forten te komen of wel den rechter-Vechtoever te bereiken.

Door de reeds bovenvermelde tijdig genomen maatregelen des verdedigers stuitten echter de aanvalscolonnes overal op goed bezette stellingen; het eigen vuur des aanvallers moest daarenboven, toen de aanvalscolonnes de stellingen des verdedigers dichter naderden, zwijgen. De infanterie der bewakingstroepen kon dus naast en ten deele onmiddellijk vóór de forten stelling nemen en, in vereeniging met de infanteriebezetting op de wallen der forten, door haar vuur, gepaard aan dat der veldartillerie, der uitleggers en dat van enkele remisevuurmonden in de forten, den aanvaller eerst tot staan brengen en spoedig daarna tot den aftocht noodzaken. De aanval werd op alle punten afgeslagen en om 7 uur des morgens waren alle aanvalscolonnes in de vroegere stellingen teruggekeerd.

Met deze manoeuvre in den vroegen morgen van Vrijdag 7 September waren de eigenlijke fortmanoeuvres geëindigd. Dien dag werd toch aan de wederzijdsche troepen rust gegeven, en den volgenden dag, Zaterdag 8 September, keerden de aanvals- en de bewakingstroepen naar hunne garnizoenen terug.

De fortbezettingen bleven nog tot Donderdag 13 September om de forten zooveel mogelijk in den vroegeren toestand te brengen door de blindeeringen te ontgraven, af te breken en op te stapelen, de bekledingen der taluds weg te nemen, het materieel schoon te maken en te bergen, enz.

Behalve op Zondag 2 September werd er ook op Donderdag 30 Augustus en op Woensdag 5 September geen grootere manoeuvre gehouden; de beide laatste dagen had er zoowel bij de aanvals- als bij de bewakingstroepen een algemeene kantonnementsverwisseling plaats.

Op elk der forten had tijdens de manoeuvres twee keer een oefening plaats in het inschieten op een vijandelijke sectie veldartillerie, die daartoe ter beschikking was gesteld van den officier met de leiding van die oefening belast. Hierbij krijgt men dikwijls te doen met een doel, dat men van de standplaats van het geschut niet zien kan, zoodat men alsdan hulpmiddelen moet zoeken om toch op dat doel te richten en moet afgaan op waarnemingen uit één of meer punten buiten het fort gedaan. Ook kan zulk een oefening dienstbaar worden gemaakt aan de leiding van het vuur van vele vuurmonden in één fort, of wel van de vuurmonden van twee of meer forten op één doel; de leiding van het vuur kan dan b.v. telegraphisch uit één fort geschieden, waar men aanneemt, de springpunten der projectielen te kunnen waarnemen. De bepaling van den afstand tot het doel, waarvan men, als het gedekt staat, nu en dan slechts de rookwolken der schoten ziet, kan daarbij met hoekmeetinstrumenten uit de twee uiteinden eener bekende basis geschieden. Sommigen meenen dat aan dit soort oefeningen met losse schoten alle nut moet worden ontzegd, daar men die even goed met het krijt in de hand voor het bord zoude kunnen houden. Hierbij wordt echter vergeten dat, bij een oordeelkundige leiding der oefening, de officier, die het vuur van meerdere vuurmonden op een niet of een ternauwernood zichtbaar doel moet leiden op veel meer zaken heeft te letten en in geheel andere omstandigheden verkeert, dan in een kamer vóór het bord.

Gedurende den tijd der vijandelijkheden werd op elk der forten meermalen de uitwerking der vijandelijke granaten nagebootst door het doen springen van stormzakken (op telegraphischen last van den leider der oefeningen) achter verschillende bekleedingen. De daardoor veroorzaakte schade moest dan gedurende den nacht worden hersteld. Ook moest op elk der forten des nachts een positievuurmond met affuit, bedding en toebehooren van zijn standplaats tot aan den ingang van het fort of wel daarbuiten worden gebracht en tot vervoer worden gereedgemaakt. Een der volgende nachten stelde dan die vuurmond een kanon voor, dat in plaats van een gedemonteerd of op andere wijze onbruikbaar geworden stuk geschut, was aangevoerd, en dat nu weder in batterij moest worden gebracht. Deze werkzaamheden, uitgevoerd met betrekkelijk ongeoeffende manschappen met weinig of bijna geen kader (op de kleinere forten) in een stikdonkeren nacht over een doorwoeld en dikwijls door den regen glibberig terrein, onder het nemen van veiligheidsmaatregelen door de infanterie der bezetting tegen mogelijke aanvallen van 's vijands zijde, waren voor de artillerie-officieren met de uitvoering belast, een zeer nuttige oefening.

Van het fort Hinderdam werd een kanon van 12 cM. K. A. met affuit

en bedding achtereenvolgens op een versterkt tonylot geladen en naar den linker-Vechtoever gebracht; deze overtocht werd twee dagen later in omgekeerden zin, doch nu des nachts herhaald.

Toen Maandag 27 Augustus de eerste aanval op Muiderberg geschiedde, werd des morgens te 10 uur aan den commandant der Noordergroep door den liniecommandant telegraphisch gelast één kanon van 12 cM. L. A. op affuit en voorzien van eenige schoten en het noodige laad- en bedieningsgereedschap, van het kasteel van Muiden naar Muiderberg en aldaar tegen de van Naarden komende accessen in batterij te laten brengen. Dit kanon werd door de paarden der te Muiderberg gekantonneerde sectie veldartillerie vervoerd. Toen de liniecommandant later voor het behoud van Muiderberg begon te vreezen, en niet wilde dat aldaar in batterij staand positiegeschut in handen des aanvallers zoude vallen, werd aan den commandant dier stelling des avonds laat telegraphisch bevel gezonden dienzelfden nacht bovenbedoeld kanon van 12 cM. L. A. weder tot vervoer gereed te maken en door de paarden der onder zijn bevelen staande sectie veldartillerie weder naar het kasteel van Muiden te laten terugvoeren.

Gedurende den tijd dat de bewakingstroepen de vóór de fortliniën in de inondatie gelegen plaatsen Ankeveen, Kortenhoef, Oud-Loosdrecht, Breukelenveen en Tienhoven bezet hadden, waren geen directe nachtelijke aanvallen op de fortten mogelijk. Niettemin was aan den commandant der aanvalstroepen gelast om elken nacht van Maandag 27 Augustus tot Zaterdag 1 September een poging te laten doen om met 10 pontons, twee aan twee gekoppeld, uit de Drecht op de plassen te komen en te trachten gezamenlijk hetzij de Bloklaan ten oosten van fort Spion, hetzij den weg tusschen Breukelenveen en fort Tienhoven te bereiken.

Om bij die nachtelijke tochten ongelukken te voorkomen en niet te veel troepen aan de manoeuvres over dag te onttrekken werden die pontons te zamen slechts bemand met 1 officier en 20 man infanterie. Bij deze tochten moest voor het vuur van den verdediger worden teruggeweken, dat vuur met een paar schoten worden beantwoord en gepoogd worden langs een anderen weg het doel te bereiken binnen den tijd voor de onderneming voorgeschreven. Die tijd, voor den eersten nacht tusschen 9 en 11 uur vastgesteld, werd hoe langer hoe later gesteld zoodat die voor den vijfden nacht (van 31 Augustus op 1 September) tusschen 2 en 4 uur viel. Indien de pontons een der beide genoemde wegen bereikten, dan moest het detachement infanterie aan wal worden gezet; dit detachement zoude dan trachten het fort zoo dicht mogelijk te naderen. Werd er door den verdediger alsdan daarop gevraagd, zoo moesten er 3 tot 5 salvo's worden afgegeven, bedaard worden teruggetrokken naar de plaats waar de pontons lagen, weder aan boord gegaan en de terugtocht aangenomen worden. De ledige patroonhulzen moesten worden achtergelaten om des morgens de plaats aan te geven hoever het detachement infanterie was doorgedrongen.

Deze nachtelijke tochten werden in den aanvang met een vrij goeden uitslag bekroond, tot tweemaal toe gelukte het toch op de Bloklaan te landen; of echter in de werkelijkheid van de ontscheepte infanterie iets te recht zoude zijn gekomen, valt met reden te betwijfelen.

Het aantal van 10 pontons was voorgescreven omdat het natuurlijk aan enkele pontons veel te gemakkelijk zoude zijn gevallen door de bewaking heen te komen, en buitendien met enkele pontons of schuiten wel geen gewelddadige onderneming tegen een fort zal worden ondernomen; terwijl in 10 twee aan twee gekoppelde pontons een compagnie infanterie kan worden overgevoerd.

Te beginnen met den 1sten September, toen de vóór de linie in de inondatie gelegen dorpen in handen des aanvallers waren gekomen, moest deze elken nacht met 10 pontons, twee aan twee gekoppeld en bemand met 1 officier en 10 infanteristen, trachten den rechter-Vechtoever en daarna één der bruggen over de Vecht te bereiken, om de op die brug geplaatste vlag weg te halen. Deze poging moest in den nacht van Zaterdag 1 op Zondag 2 September vóór middernacht (1), in die van Zondag 2 op Maandag 3 September na middernacht (1), en in de volgende nachten tot en met die van 5 op 6 September op een willekeurig door den commandant der aanvalstroepen te bepalen en telegraphisch aan den leider der oefeningen te melden uur plaats vinden. Het doel dezer oefening was om de waakzaamheid te beproeven der bewakingstroepen die de dorpen aan de Vecht bezet hielden. De eerste avond de beste gelukte het de brug te Loenen te bereiken; de op of bij die brug geplaatste schildwacht bemerkte door de vele burgers en boeren, die zich in de hoop dat er wel iets te zien zoude zijn in grooten getale bij die brug hadden verzameld, de vijandelijke macht te laat.

Evenzoo gelukte het in den vroegen morgen van den 5den September de vlag op de brug te Vreeland te vermeesteren. De aanvaller had dien morgen handig gebruik gemaakt van een gewelddadigen aanval des morgens te 4 uur op de forten Kijkuit, Spion en Tienhoven ondernomen, in de gegronde en verwezenlijkte verwachting dat niet alleen op de forten de aandacht daardoor van de plassen zoude zijn afgeleid, doch ook dat de bezetting van Vreeland voor een groot deel het fort Kijkuit ter hulp zoude zijn gesneld. Men dient echter niet te vergeten dat die bezetting, die in de werkelijkheid minstens één compagnie infanterie sterk zoude zijn geweest, nu slechts uit een wacht van 1 officier en 40 minderen bestond. In 't algemeen waren de bewakingstroepen van te geringe sterkte om den veiligheidsdienst geheel zoo te verrichten als in de werkelijkheid zoude moeten geschieden.

Er was nog een reden die het doordringen tot de Vecht met een tiental gekoppelde pontons bij deze oefeningen mogelijk maakte.

De bewaking te water toch geschiedde alleen door de aan de uitleggers

(1) Wegens de Zondagsrust.

toegevoegde vletten en deze waren te weinig in getal om de zeer uitgestrekte plassen (afstand b.v. te water van Kijkuit tot Spion 4000 M.) voldoende te bewaken. In den aanvang waren in de Noorder- en Zuidergroep elk drie uitleggers gestationneerd; later waren in de Noordergroep twee, in de Zuidergroep vier dier gewapende vaartuigen aanwezig. Uitlegger N°. 1 was toegevoegd aan het kasteel van Muiden, doch van 27 tot 31 Augustus tijdelijk gedetacheerd te Hakkelaarshek bij Muiderberg, ter bestrijking van den straatweg van Muiden naar Naarden; van 31 Augustus tot 7 September werd die uitlegger toegevoegd aan het fort Uitermeer om tusschen dat fort en Hinderdam op de Vecht dienst te doen als drijvende tusschenbatterij.

Uitlegger N°. 2 was tot 1 September toegevoegd aan fort Uitermeer doch van 27 Augustus gestationneerd bij de Ankeveensche brug ter bestrijking van den weg van 's Graveland naar Ankeveen. Van 1 tot 7 September werd die uitlegger toegevoegd aan fort Spion ter bestrijking en bewaking der plassen.

De uitlegger N°. 3, die tot Hinderdam behoorde, was van 27 Augustus tot 7 September gestationneerd aan de Goch (ten Oosten van Nederhorst den Berg) voornamelijk ter bestrijking van de Noorder-Horstermeerkade.

De uitleggers N°. 4, 5 en 6 waren gedurende de geheele manoeuvre toegevoegd aan de forten Kijkuit, Spion en Tienhoven ter bestrijking en bewaking der vaarwaters en plassen.

De uitleggers werden rondom met bladriet bekleed en waren dan nagenoeg niet te onderscheiden van hunne rietachtige omgeving. Het oordeel over de uitleggers als tusschenbatterijen en tevens als vaste posten ter bewaking van plassen en accessen te water was algemeen zeer gunstig; hoewel natuurlijk de technische inrichting nog voor verbetering vatbaar is, vooral om de beweegbaarheid te verhoogen. Algemeen werd het kanon van 8 cM. A. op veldaffuit als zeer voldoende voor de bewapening van den uitlegger gehouden; het is echter noodzakelijk dat met een goed ingerichten uitlegger schoten met scherp worden gedaan om de constructie aan een deugdelijke proef te onderwerpen (1). Allen waren het er over eens dat de bemanning van den uitlegger met vuurwapenen moet zijn voorzien om mogelijke aanvallen des nachts, door weinigen in een of meer schuiten ondernomen, te kunnen afslaan. Hierbij komt vanzelf de bewapening der vestingartillerie met karabijnen (of geweren) ter sprake; ook hierover was iedereen het eens dat zulks gebiedend noodzakelijk is. Niet alleen toch dat bij een gewelddadigen aanval het grootste deel der artilleriebezetting weerloos en werkeloos staat, terwijl ze zoo uitstekend gebruikt zoude kunnen worden met een draagbaar vuurwapen in de hand op de wallen naast de te weinig talrijke infanterie; doch ook om voor die infanterie den veiligheidsdienst te verlichten is de bewapening der vestingartillerie met een karabijn noodig. Nu toch moet vooral op de klei-

(1) Hier zij opgemerkt dat de bij de manoeuvres gebezigde uitleggers in inrichting en sterkte geheel afweken van die welke in de werkelijkheid zullen worden gebezigd; dit was voornamelijk een geldquaestie.

nere forten veel te veel van de zwakke infanteriebezetting worden gevergd, nimmer toch kan men een artillerist (alleen met zijn korte sabel gewapend) buiten het fort op schildwacht plaatsen, nimmer kan hij ter afwisseling (die toch zoo gebiedend noodzakelijk is voor het moreel) eens aan een patrouille deelnemen. Slechts over dag kan hij als uitkijk worden gebezigd; niet eens kan hij ordonnansdienst verrichten, daar zulks toch niet door een weerlooze kan geschieden.

Is er op dit oogenblik in 's lands schatkist geen geld voorhanden tot het aanschaffen van karabijnen voor de vestingartillerie, welnu men geve dat wapen, dat toch aan een voorloopige bewapening gewend is, voorloopig een geweer groot kaliber (*Snider*-geweer) zonder bajonet, met een kartetspatroon, dan behoeft de volbloed vestingartillerist niet bang te zijn dat er te veel tijd aan het schijfschieten (trouwens een zeer nuttige oefening ook voor den kanonnier als zoodanig) zal worden besteed. En de artillerie heeft het zelf in de hand om te zorgen dat er niet met het geweer geëxerceerd en wellicht getirailleerd wordt. De vestingartillerist behoeft de karabijn of het geweer, slechts als vuurwapen op de kortere afstanden te kunnen gebruiken.

Om tot de uitleggers terug te keeren zoo was het algemeen oordeel dat die gewapende vaartuigen in grooten getale bij de verdediging van het Noordelijk deel der Nieuwe Hollandsche Waterlinie aanwezig moeten zijn en daarbij uitstekende diensten zullen kunnen bewijzen. De veiligheidsdienst te water geschiedt het best door schuiten of vletten die aan de uitleggers zijn toegevoegd; het verdient echter de voorkeur om des nachts niet rond te roeien daar zulks de waarneming belet, doch op niet te groote afstanden van elkander stil op zoogenaamde brandwacht te liggen. Men hoort dan alles wat op het water geschiedt; de vletten zijn dan als 't ware de door de uitleggers (veldwachten) vooruitgeschoven posten. Behalve dat de bemanning der vlet van vuurwapenen moet zijn voorzien, zoo moeten ook de noodige coston-seinlichten worden medegevoerd om enkele signalen met de forten te kunnen wisselen.

Bij de fortoefeningen van dit jaar waren alle schildwachten, patrouilles, gedetacheerde posten enz. van de fortbezettingen van fluitjes voorzien, waarmede zij verschillende signalen gaven; dit had het voordeel dat als b.v. een post buiten het fort de aandacht van de schildwachten in het fort op het een of ander wilde vestigen, er niet luide behoefde te worden geroepen, of wat nog erger is een geweerschot moest worden gelost, waardoor de bezetting wellicht onnoodig gealarmeerd zoude zijn.

De waakzaamheid der fortbezettingen was dit jaar zeer groot, zoodat men haast aan een bijzondere opleiding, vooral der infanterie, in die richting zoude gaan denken, indien men niet wist dat alle vijf bataljons van elk regiment infanterie dezelfde opleiding als veldbataljons moeten hebben en er dus zeker geen enkel oogenblik tijd is om iets aan de opleiding tot bezettingstroepen te doen; tenzij men de opleiding tot troepen voor het veldleger eenigszins verwaarloost.

Die groote waakzaamheid der fortbezettingen was oorzaak dat in de meeste gevallen de grootere gewelddadige nachtelijke aanvallen op de forten of tijdig werden ontdekt, of dat het fort, een oogenblik nadat de aanvalscolonne het was genaderd, geheel gealarmeerd was. In de werkelijkheid zouden al de ondernemingen van dien aard verijdeld zijn geweest, niettegenstaande hier en daar door den verdediger wel eens het een of ander werd verzuimd, b.v. het verlichten der fortgrachten met de zoo goed ingerichte en goed werkende drijvende petroleumlichten (1).

De grootere nachtelijke aanvallen op de forten werden alle geleid door officieren van het hoofdkwartier van den leider der oefeningen, en ondernomen met één of meer colonnes infanterie, elk ter sterkte van één halve compagnie, die daartoe achter een der uiterste veldwachten der insluitingslinie op een bepaald uur gereed stond tot het ontvangen van nadere bevelen van den officier van het hoofdkwartier. Uit den aard der zaak waren nachtelijke ondernemingen tegen de Westbatterij en tegen het kasteel van Muiden uitgesloten, omdat men die versterkingen niet anders dan over de Zuiderzee of door de stad Muiden konde naderen.

Uitermeer werd aangevallen te 11 uur 's avonds van Zaterdag den 1sten September en te 10 uur 's avonds van Woensdag 5 September; beide keeren naderden de aanvalscolonnes, de ééne van Muiderberg langs de Goog en den Keverdijk; de andere langs den kunstweg van 's Graveland naar Uitermeer.

Hinderdam, dat zooals bekend is op een eiland in de Vecht ligt, werd slechts eenmaal aangevallen en wel te 10 uur 's avonds van Woensdag 5 September. Onder voorwendsel van de bewakingstroepen te willen oefenen in het overzetten van troepen over de Vecht met gekoppelde pontons, waren uit Nieuw-Loosdrecht in den namiddag van den 5den September 10 pontons met het noodige personeel onder bevel van een officier onder parlementaire vlag de Drecht afgezakt tot in de Vecht, en verder door een stoomboot van den torpedodienst, die o. a. ook dienst deed als sleepboot bij de verplaatsing van de uitleggers over groote afstanden, de Vecht afgesleept tot daar waar zuidwaarts van Hinderdam de Oude Vecht in de Nieuwe Vecht mondt. Daar het toen reeds duister was geworden had men te Hinderdam die pontons niet bemerkt; de aanvalscolonne (80 hoofden sterk) was des avonds van Ankeveen onbemerkt langs Uitermeer en langs de rechter-Vechtkade tot voorbij Hinderdam gekomen en kon zich nu op de middelerwijl aan den rechter-Vechtoever gekomen pontons inschepen. In de werkelijkheid zoude men nu recht op het eiland en fort Hinderdam hebben aangehouden; uit vrees echter dat men dan handgemeen zoude geraken, was gelast de Vecht over te steken, op den anderen oever te landen en in de keel van Hinderdam een vuurgevecht met dat fort te beginnen om te zien of het snel genoeg, bij dien

(1) Oorspronkelijk de *Holmes*-reddingslichten der Marine, doch daarmede nu niets anders meer gemeen hebbende dan de wijze van ontsteking door het, bij de met phosphorcalcium gevulde ruimte, indringende water.

zeker zeer onverwachten aanval van die zijde. gealarmeerd zoude zijn. De overtocht en de landing gelukten zeer goed, doch op den marsch naar het fort Hinderdam stuitte men op een post, die bij het op den linker-Vechtoever staande kanon van 12 cM. K. A. was geplaatst. Die post, hoewel op last van den officier van het hoofdkwartier niet vurende, begon toch zoodra zij de vijandelijke colonne zag, uit alle macht »verraad" en »alarm" te schreeuwen en voordat haar het stilzwijgen opgelegd had kunnen worden, weerklonk het alarmsignaal op Hinderdam en vond men dat fort geheel tot tegenweer gereed zoodat de onderneming verder als mislukt moest worden beschouwd.

De forten Kijkuit, Spion en Tienhoven hadden elk langs het op hen aanlopende land-acces twee grootere nachtelijke aanvallen af te slaan, waarvan één in den vóornacht tusschen 10 en 12 uur en één op al de drie forten tegelijk des morgens ten vier uur. Het was zeer moeilijk deze forten onbemerkt te naderen, want zelfs al was op het acces te land (de op het fort aanlopende kunstweg) geen gedetacheerden post vooruitgeschoven, of al had de officier van het hoofdkwartier dien post het zwijgen opgelegd, men kon niet vermijden dat de zijwaarts van het acces gestationneerde vlet de colonne ontdekte, niettegenstaande het in die nachten buitengewoon donker was. Die vlet maakte dan alarm, en op het oogenblik dat men de buitengrachtsboord naderde, werd men reeds door geschut- en geweervuur begroet.

Hiermede is aan het verzoek der Redactie van *De Militaire Spectator* voldaan om een verhaal van de fortoefeningen, in den jare 1883 gehouden, te geven. Uit den aard van de betrekking bij die oefeningen van den steller van dit stuk kon de Redactie geen critiek daarop verwachten. Wat echter de critiek ook op die oefeningen met meer of minder grond hebbe aan te merken, vruchtdragend en nuttig zijn ze in hooge mate geweest, dat zal een ieder getuigen die er aan mocht deelnemen.

den Haag, October 1883.

A. L. W. SEYFFARDT.